

ปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

The Important Factors for Community Participation on Nakhon Phanom's Illuminated Boat Procession

Prompassorn Chunhabunyatip
Nakhon Phanom University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ 2) เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ 3) เพื่อศึกษารูปแบบ ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในชุมชน 12 อำเภอ จำนวน 296 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ทำการทดสอบสมมติฐานโดยใช้สถิติ t-test ที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เห็นว่าประเพณีไหลเรือไฟก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจมากที่สุด คือ เกิดรายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟและอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟเพิ่มขึ้น กลุ่มตัวอย่างชุมชนทั้ง 12 อำเภอได้รับรายได้จากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟโดยชุมชนอำเภอเมืองนครพนมมีรายได้จากการการจัดประเพณีไหลเรือไฟมากที่สุด ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟอยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานปรากฏว่า การได้รับรายได้จากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟสอดคล้องกับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทางด้านรายได้ ความรู้และความเข้าใจในประเพณีไหลเรือไฟ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดจากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนมและเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำเรือไฟเพื่อร่วมในประเพณีไหลเรือไฟ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน ประเพณีไหลเรือไฟ นครพนม

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the local people's opinions on community participation in Nakhon Phanom's illuminated boat procession, 2) the local peoples' knowledge and understanding in Nakhon Phanom's illuminated boat procession, 3) the level of local peoples' participation in traditional cultural conservation on Nakhon Phanom's illuminated boat procession. The purposive sampling was employed to select communities in 12 districts and 296 samples were chosen by using sampling random technique from the sampled communities. A questionnaire survey was carried out to collect data. T-test was employed to test the hypothesis at 0.05 confidential levels. The results show that most local people agreed with Nakhon Phanom's illuminated boat procession brought benefit to the communities. The monetary value was seen as the highest benefit to the communities, secondly, the knowledge and understanding of Nakhon Phanom's illuminated boat procession, and finally the traditional cultural conservation. The samples from all communities received income from Nakhon Phanom's illuminated boat procession as well as the levels of people participating in traditional cultural conservation were high. The results of the hypothesis testing revealed that the income, the knowledge and understanding of the traditional culture are the important factors that promote community participation involve in Nakhon Phanom's illuminated boat procession.

Keywords : community participation, Nakhon Phanom's illuminated boat procession

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่ละจังหวัด ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา และรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี (Kanjanasarnthana, C., 2014) สาเหตุที่ภาคอีสานมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ และมีการติดต่อสัมผัสกับประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงจนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น เช่น ประชาชนชาวอีสานแถบจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาว ประชาชนทั้งสองประเทศมีการเดินทางไปมาหากัน ซึ่งจะพบว่าชาวไทยอีสานและชาวลาวแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกันและรูปแบบการดำเนินชีวิตก็คล้ายคลึงด้วยเช่นกัน ส่วนประชาชนทางจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา มีการติดต่อกับประชาชนชาวกัมพูชาก็รับเอาวัฒนธรรมของกัมพูชา มาประยุกต์ใช้ส่วนใหญ่แล้ววัฒนธรรมประเพณีของคนทั้งสองเชื้อชาติก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่แล้ว (Kanjanasarnthana, C., 2014) จนเห็นได้อย่างชัดเจน ดังนั้นภาคอีสานจึงเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีซึ่งมีความแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น

จารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมและชุมชน ถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมแนวทางปฏิบัติ ชาวอีสานได้มีการยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีท้องถิ่นสืบต่อกันมาจาก อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงออกในรูปแบบงานบุญหรือประเพณี ตลอดจนหลักการประเพณีที่ได้อยู่ร่วมกับชุมชน ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งถือเป็นแบบแผนความประพฤติที่ดั่งงามปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี 12 เดือน โดยฮีต 12 คอง 14 เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหลักทาง พุทธศาสนา ความเชื่อ และการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ท้องถิ่นว่างานบุญ ซึ่งชาวอีสานให้ความสำคัญกับประเพณีฮีตสิบสองเป็นอย่างมากและยึดถือปฏิบัติมา อย่างสม่ำเสมอ นับเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานอย่างแท้จริง (Nasok, W., 2013) ซึ่งหนึ่งในสิบสองเดือนนี้ ในเดือนสิบเอ็ดชาวบ้านเรียกว่าบุญออกพรรษา ในแต่ละท้องถิ่นถึงแม้จะมีการทำบุญในวันออกพรรษาที่ เหมือนกันแต่ก็มีบางพื้นที่ที่มีประเพณีการเฉลิมฉลองบุญออกพรรษาที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่นในจังหวัด นครพนมมีประเพณีไหลเรือไฟ เป็นต้น

ประเพณีไหลเรือไฟ ถือเป็นแนวปฏิบัติกันในจังหวัดนครพนม มีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบเอ็ด ของทุกปี เป็นกิจกรรมทางประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครพนม ประวัติที่มาของประเพณีไหลเรือไฟนั้น มีความเป็นมาจากหลายๆ ตำนาน ซึ่งทุกตำนานล้วนแล้วแต่มีที่มาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูป (Sasongkoah, T., 2012) ความเชื่อ เกี่ยวกับวันพระเจ้าเปิดโลก ความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมาและระลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคา นอกจากนี้ ประเพณีไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่สัมพันธ์กับน้ำและไฟเป็นสำคัญ (Homklin, K. et al, 2015) ชาวนครพนมได้ถูกความเชื่อเหล่านี้หล่อหลอมไว้ตั้งแต่บัพกาล เพราะชาวนครพนมเชื่อว่าไฟจะช่วย เผาผลาญมลายความชั่วร้าย ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยาก ความทุกข์เข็ญให้สิ้นไปและทำให้ผู้บูชามีตาทิพย์ หรือมีปัญญาแจ่มแจ้ง (Nakhon Phanom's Brainbank, 2007) การทำเรือไฟนอกจากจะต้องมีความเชื่อ และความศรัทธาแล้วยังต้องเปี่ยมด้วยความคิดสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ประเพณีไหลเรือไฟ มีความเป็นมาและมีการพัฒนาควบคู่กับท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่องจนถึงวันนี้ กล่าวได้ว่าประเพณีไหลเรือไฟ คือหนึ่งในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ชาวนครพนมภาคภูมิใจ ดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า (The Working Group for Preparation and Translation of Nakhon Phanom's Illuminated Boat Procession, 2011)

“พระธาตุพนมค่าล้ำ วัฒนธรรมหลากหลายเรณูผู้ไท เรือไฟโสภา งามตาฝั่งโขง”

ปัจจุบันจังหวัดนครพนมยังคงมีการส่งเสริมการทำเรือไฟเพื่อใช้ในประเพณีไหลเรือไฟอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อจัดทำเป็นประเพณีตามกระแสของการส่งเสริมการท่องเที่ยว และเพื่อให้ถือเป็นงานประเพณีที่ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนางานประเพณีให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ปัจจุบัน การทำเรือไฟเน้นรูปแบบเรือไฟซึ่งมีการวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเรือไฟโบราณลำเล็ก ไปเป็นการนำเสนองานเรือไฟที่ใหญ่เน้นความสวยงามแต่ทว่าก็ยังสืบทอดวิธีการดั้งเดิมไว้ ในทุกปีจะมีการประกวดเรือไฟจากหน่วยงานและชุมชนจากอำเภอต่างๆ ส่งเรือไฟไปเข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนอันเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาและการส่งเสริม การท่องเที่ยวขึ้นในจังหวัดนครพนม

จากความเป็นมาและความสำคัญ หน่วยงานจังหวัดนครพนมจึงต้องมีหน้าที่ในการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จะต้องดำเนินการส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนา บำรุงรักษาจารีตประเพณี ท้องถิ่นให้เป็นเอกลักษณ์ โดยการกระตุ้นให้ชุมชนได้แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ในท้องถิ่นและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางในการดำเนินการส่งเสริม ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องทราบถึงปัญหา อุปสรรค และปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้ชุมชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำประเพณีไหลเรือไฟ เพื่อการสืบสานประเพณี ของจังหวัด เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่นมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของซึ่งมีความรัก ความหวงแหน ต่อประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่ ได้จากการศึกษาวิจัยมานำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาการส่งเสริมการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ ของจังหวัดนครพนมและเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น โดยเป็นรากฐานของ การพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของท้องถิ่น และสร้าง ความสมานฉันท์ในท้องถิ่น เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานองค์กรและการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัด นครพนมให้ดียิ่งขึ้น เกิดประโยชน์และความสุขแก่ประชาชน ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญสูงสุดในการปฏิบัติ หน้าที่ขององค์กรปกครองของจังหวัดนครพนม

จุดประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานประเพณี ไหลเรือไฟ
2. เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ
3. เพื่อศึกษารูปแบบ ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดงาน ประเพณีไหลเรือไฟ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของชุมชน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในมุมมองที่หลากหลาย อาทิ Jittungwattana, B. (1999) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่นเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกันในการรับผลประโยชน์ จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้า มาร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือพนักงาน มีการเรียนรู้และร่วมกันประชุม ตัดสินใจในการวางแผนการ ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็น ปัญหาความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรัก ความหวงแหน และสร้างจิตสำนึกในการดูแล ปกป้องรักษาทรัพยากรท้องถิ่น อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ดังนั้น จึงต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับ Rabibhadana, A. (2009) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ ประชาชนในชุมชนเป็นคนคิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่างซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้วให้ชุมชน

แล้วให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างจะต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนในชุมชนจะต้องเป็นคนคิดเอง ซึ่งอาจแบ่งการมีส่วนร่วมออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (2) ร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา (3) ร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ปัญหา (4) ร่วมในการดำเนินตามแผน (5) ร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ

อนึ่ง การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าไปร่วมกิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการกล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตน ร่วมคิดร่วมกันวางแผน (Planning) ร่วมดำเนินการ (Implementation) ร่วมกันติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) ร่วมรับผลประโยชน์ (Benefit) เป็นไปตามแนวคิดลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนของ Xing (2015) ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นโครงการหรือกิจกรรมใดๆ เป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน บ่งชี้มิติการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กรประชาชน ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเชิงประจักษ์ได้อย่างชัดเจน และนำมาใช้ทดสอบกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนมในครั้งนี้

วิธีการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูล และมีวิธีในการศึกษาดังนี้

1. ประชากรเป้าหมาย และขนาดตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวแทนผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำเรือไฟ 12 ชุมชน ได้แก่ อำเภอเมืองนครพนม ท่าอุเทน ธาตุพนม นาแก นาหว้า บ้านแพง ปลาปาก โพนสวรรค์ เรณูนคร ศรีสงคราม วิ่งยาง นาทม จังหวัดนครพนม การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษากระทำโดยการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านแบบเจาะจงก่อน เพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะเหมาะสมกับหัวข้องานวิจัย คือ เป็นชุมชนที่มีการทำเรือไฟเข้าประกวด จากนั้นสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือนที่เป็นตัวแทนในการทำเรือไฟ และเป็นผู้ที่พักอาศัยอยู่ในท้องที่เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 1 ปี เพื่อเป็นตัวแทนสมาชิก โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยคำนวณกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ดังนี้

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

เมื่อ	n	=	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา
	N	=	จำนวนประชากรจังหวัดนครพนม รวม 708,350 คน
	e	=	ค่าความคลาดเคลื่อน 0.05

$$\begin{aligned} \text{ขนาดตัวอย่าง (n)} \quad n &= \frac{708,350}{1+708,350(0.05)^2} \\ n &= 296 \end{aligned}$$

จากการคำนวณโดยใช้สูตรข้างต้นปรากฏว่าได้จำนวนตัวอย่างสำหรับการศึกษาคั้งนี้รวม 296 ตัวอย่าง เมื่อจำแนกตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละชุมชนแล้ว พบว่า จะได้จำนวนประชากรและจำนวนตัวอย่างชุมชนละ 25 คน

2. การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาตำราเอกสาร ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อขอคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้ตรงตามเนื้อหาและครอบคลุมวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนผู้ที่มีส่วนร่วมในประเพณีไหลเรือไฟโดยเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง ชุมชนละ 25 ตัวอย่าง รวมเป็น 300 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างยังชุมชนเป้าหมาย ดังในตารางที่ 3.1 ได้ทำการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างในชุมชนช่วงวันที่ 1 ธันวาคม 2558 – 31 มกราคม 2559 เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 2 เดือน นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพิ่มเติมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อให้เข้าใจในบริบทของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อประเพณีไหลเรือไฟ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บได้ทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ จัดทำคู่มือลกรหัส (Codebook) และทำการลกรหัส (Coding) ข้อมูลทุกส่วน จากนั้นวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยโปรแกรมสำเร็จรูปใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อบรรยายค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สถิติค่า t-test ในการวิเคราะห์สมมติฐาน

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชน 12 อำเภอ

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 52.7 และเพศหญิง ร้อยละ 47.3 กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 38 ปี (S.D. 9.5) โดยมีอายุต่ำสุด 20 ปี และอายุสูงสุด 72 ปี มีระดับการศึกษาสูงสุดส่วนใหญ่ คือระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 39.2 รองลงมาคือ ปริญญาตรี ร้อยละ 24 อาชีพของประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 23.0 รองลงมา คือ รับจ้าง ร้อยละ 21.6 และรับจ้าง ร้อยละ 16.9 ประกอบอาชีพรับราชการและบริษัทเอกชน ร้อยละ 7.4 ส่วนเหลือร้อยละ 10.5 ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น แม่บ้านและเกษียณอายุ เป็นต้น การตั้งถิ่นฐาน สถานะทางสังคม และการเป็นสมาชิกกลุ่มของประชากรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนที่เกิดที่ในชุมชน ร้อยละ 80.3 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 83.1 แต่เป็นสมาชิกกลุ่มของชุมชนร้อยละ 67.6 กลุ่มของชุมชนที่กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิก ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้า กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ส่วนรายได้ต่อเดือน

พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในช่วงน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท ร้อยละ 34.1 รองลงมา คือช่วง 10,001 ถึง 20,000 บาท ร้อยละ 31.1 ส่วนผู้มีรายได้ปานกลางในช่วง 20,001–30,000 บาท พบในลำดับถัดไป ร้อยละ 22.6 และพบว่าผู้มีรายได้สูงกว่า 30,000 บาท มีเพียงร้อยละ 12.2

2. ความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟและประโยชน์ที่ได้รับ

ผลจากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างของทั้ง 12 อำเภอ พบว่า ชุมชนทั้ง 12 อำเภอได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมการเตรียมการวางแผนทำเรือไฟ และร่วมงานประเพณีไหลเรือไฟของจังหวัด โดยได้เข้าร่วมกิจกรรมการเตรียมงานถึงร้อยละ 72.3 ส่วนการออกแบบเรือไฟ พบว่ามีส่วนร่วมร้อยละ 20.3 เนื่องจากชุมชนได้วางแผนการออกแบบร่วมกับนักออกแบบหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในการทำเรือไฟมากกว่าตนที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ประกอบกับการแสวงหาวัตถุดิบในการสร้างเรือไฟในปัจจุบัน ทางชุมชนมีส่วนร่วมในการเตรียมวัสดุขี้เถ้าเนื่องจากทรัพยากรที่จะใช้ในการทำเรือไฟมีจำกัดจึงต้องหาจากแหล่งอื่นที่อยู่นอกชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของคนเพียงไม่กี่คนรับผิดชอบ สำหรับการมีส่วนร่วมในการสร้างเรือไฟพบว่าชุมชนทั้ง 12 อำเภอมีส่วนร่วมในการสร้างเรือไฟถึงร้อยละ 83.1 แต่การเก็บเรือไฟและการประเมิณผลหลังจากเสร็จสิ้นประเพณีแล้ว พบว่า ชุมชนต่างๆ ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ในเรื่องประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟนั้น ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 94.5 เห็นว่า ได้รับประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจมากที่สุด คือ เกิดรายได้เพิ่มขึ้น ในชุมชนรองลงมาคือด้านสังคมโดยได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดประเพณีไหลเรือไฟ ร้อยละ 68.2 และสุดท้ายในด้านวัฒนธรรม โดยเห็นว่าการจัดงานไหลเรือไฟทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ร้อยละ 66.9

3. ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ

สำหรับรายได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟของชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 71.4 ได้รับรายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานประเพณีไหลเรือไฟน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท (ตลอดช่วงการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ 10 วัน) รองลงมาร้อยละ 16.3 และ 12.2 ได้รับรายได้ประมาณ 10,001–25,000 และ 25,001–40,000 บาท ตามลำดับ โดยรายได้ต่อช่วงเวลาของการจัดงานฯ เฉลี่ยอยู่ที่ 10,082 บาท รายได้ต่ำสุด 2,000 บาท และสูงสุด 40,000 บาท รายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายอาหารบริการยานพาหนะ/เช่าจักรยาน และขายสินค้าที่ระลึก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายได้เสริม

4. ระดับความรู้ความเข้าใจของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

จากการศึกษา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 296 ตัวอย่างพบว่า ร้อยละ 97 ของผู้ตอบแบบสอบถามมีความเข้าใจว่าการร่วมมือกันของชุมชนในการทำเรือไฟ มีส่วนกระตุ้นให้ชุมชนมีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม เมื่อใช้คะแนนเฉลี่ยในการแบ่งกลุ่มระดับความรู้ความเข้าใจ พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่มีความรู้ความเข้าใจระดับสูง (คะแนนมากกว่า 10.67) มีร้อยละ 52.7

5. ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 87.2 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟของอำเภอ โดยมีส่วนร่วมกิจกรรมมากกว่า 5 ครั้ง ร้อยละ 17.9 เข้าร่วมกิจกรรม 3–5 ครั้ง ร้อยละ 23.4 และคนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 1–3 ครั้ง ร้อยละ 45.9 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 12.8 ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ

6. ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

6.1) ประชาชนบางกลุ่มในท้องถิ่นและผู้ประกอบการไม่ค่อยได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ ทำให้ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟดังกล่าว อีกทั้งประชาชนในท้องถิ่นบางกลุ่มไม่รู้ว่าทุกคนในชุมชนต้องมีหน้าที่อนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟและการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมประเพณีส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วม

6.2) ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ทำให้ประชาชนบางกลุ่มในท้องถิ่นไม่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีไหลเรือไฟ

6.3) ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มุ่งเน้นแต่เรื่องธุรกิจ รวมทั้งขาดจิตสำนึก จึงไม่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมโบราณเกี่ยวกับประเพณีการไหลเรือไฟ ซึ่งมุ่งเน้นเฉพาะกำไรจากการขายทัวร์เท่านั้น

6.4) ประชาชนบางกลุ่มไม่มีเวลาเนื่องจากต้องประกอบอาชีพ และขาดความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการในการจัดประเพณีไหลเรือไฟ

6.5) ประชาชนทั่วไป ที่มีใช้คณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครต่างๆ ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนการวางแผน การติดตามและการประเมินผล

6.6) ขาดการประสานที่ีระหว่างหน่วยงานจังหวัด และเทศบาลกับประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นการทำงานจึงไม่ประสานสอดคล้องและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การได้รับรายได้จากประเพณีไหลเรือไฟและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟนั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งในภาพรวมของชุมชนทั้ง 12 อำเภอ และการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ สามารถกระตุ้นทำให้ชุมชนเกิดทัศนคติด้านบวกต่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีถึงร้อยละ 66.9 และเป็นผลทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดทำเรือไฟ เนื่องจากชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักต่อความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครพนม เนื่องจากเมื่อชุมชนมีความคิดเห็นในแบบอย่างเดียวกันมีความภาคภูมิใจในประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนของตนเอง จะส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งก็คือ คน ชุมชน วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่มีอยู่อย่างเพียบพร้อม โดยผ่าน “กระบวนการมีส่วนร่วม” ด้านการเชื่อมโยงประสานคน รวมถึงรูปแบบการจัดการความรู้และกรรมวิธีต่างๆ (Poonsin, P., 2012) ดังนั้นจากการวิจัยจึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านรายได้ (Hamzah et al, 2015) ความรู้และความเข้าใจในประเพณีไหลเรือไฟเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำเรือไฟเพื่อร่วมในการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม ดังแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis & McTaggart, 2005) กล่าวว่า การที่ชาวบ้าน ประชาชนจะตื่นตัวเมื่อได้รับการความรู้มากขึ้นสามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (Dahles, 2013)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เป็นชุมชนท้องถิ่นในทั้ง 12 อำเภอ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ทางจังหวัดจึงควรให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นในการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ

2. จากผลการศึกษา พบว่า การได้รับรายได้จากนักท่องเที่ยวมีส่วนในการกระตุ้นให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟสูงขึ้น ดังนั้น จึงควรกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวที่กระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

3. ควรส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟให้มากขึ้น โดยการมุ่งเน้นให้ชุมชนรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้มากกว่ามุ่งพัฒนาทางกายภาพ

4. ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานจังหวัดควรมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม ศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยววัฒนธรรม เพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมในอนาคต โดยดำเนินการผ่านองค์กรระดับท้องถิ่น

5. ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ จากการศึกษา พบว่า โดยส่วนใหญ่ทั้ง 12 อำเภอ คนในชุมชนมีการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ เพียง 1-3 ครั้ง ซึ่งค่อนข้างน้อยมาก จึงควรมีการส่งเสริม กระตุ้นด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟมากกว่านี้ โดยการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องประเพณีไหลเรือไฟ ให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของประเพณีไหลเรือไฟ และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น

6. สำนักงานจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรทำการประชาสัมพันธ์ ผลิตสื่อ และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีไหลเรือไฟ ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์/ฟื้นฟูประเพณีไหลเรือไฟ

7. สำนักงานจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้กับประชาชน เพื่อเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ เช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การร่วมกิจกรรมต่างๆ ของคนในพื้นที่หรือระหว่างชุมชน เพื่อดำรงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดงานประเพณี และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในครั้งต่อไปนั้น ควรศึกษาปัจจัยอื่นๆ ที่คาดว่าจะมีผลและอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เพิ่มเติม เช่น แนวความคิดความพึงพอใจของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเปลี่ยนแปลงกระแสทางวัฒนธรรม และการจัดการความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ และแนวความคิดเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากราชการและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และควรศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบด้านลบในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการสนับสนุนด้านทุนวิจัยจากวิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยนครพนม

References

- Dahles, H. (2013). **Tourism, Heritage and National Culture in Java: Dilemmas of a Local Community**. Routledge
- Jiwaprasert, Sanya. (2014). Memories of Land along the Mekong River in Thai History and Laos History. *Journal of Social Sciences, Srinakharinwirot University*, 17(17), 339–357. (in Thai)
- Jittungwattana, Boonlert. (1999). **Sustainable Tourism Development Planning**. Chiang Mai University. (in Thai)
- Hamzah, H., Ab Karim, M. S., Othman, M., Hamzah, A., & Muhammad, N. H. (2015). Challenges in Sustaining the Malay Traditional Kuih among Youth. *International Journal of Social Science and Humanity*, 5(5), 472–478.
- Homklin, Kamol., Nathalang, Sowatree., & Jintana, Vipak. (2015). The Community's Cultural Adaptation after Building Lam Dom Yai Dam. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(2), 174–185.
- Kanchanasarathana, Chanthareeyapat. (2014). The Warmth of Isan Way. *Institute of Culture and Arts Journal*, 15(2), 79–89.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2005). **Participatory Action Research**. The Sage Handbook of Qualitative Research. Sage Publication: Thousand Oaks.
- Nakhon Phanom's Brainbank. (2007). **Local Legend**. Nakhon Phanom.
- Nasok, Wannika. (2013). A Traditional Northeastern Style Singer: Bunjong Nita-in. *Humanities and Social Sciences Journal*, 4(2), 39–50.
- Poonsin, Preeda. (2012). Community Participation in Knowledge Management of Arts & Cultural: A Case Study of Wat Sommanus Community. *Research and Development Journal*, 4, 60–66. Thammasat University.
- Rabibhadana, Akin. (2009). **Village, City People: Social Justice in Thailand**. Khon Kaen: The Foundation for Rural Development Press. (in Thai)
- Sasongkoah, Taweesak. (2011). Intelligence and Creating Local Wisdom. *Institute of Culture and Arts Journal*, 13(1 (25)), 27–30.
- The Working Group for Preparation and Translation of Nakhon Phanom's Illuminated Boat Procession. (2011). **Nakhon Phanom's Illuminated Boat Procession**. Radio Thailand, Nakhon Phanom.
- Xing, H. (2015). **Community Participation in Cultural Heritage Tourism in Lijiang Old Town, China**. Universiti Sains Malaysia.